

ATROF-MUHITNI MUHOFAZA QILISH VA EKOLOGIYA MUAMMOLARINING YECHIMI SIFATIDA SUG'URTA KOMPANIYALARIDA "YASHIL" SUG'URTA MOLIYAVIY VOSITALARINI JORIY ETISH

Karimova Sayyora Abdurashid qizi

PhD, Toshkent Davlat Iqtisodiyot universiteti tayanch doktoranti, Toshkent, O'zbekiston. Email: sayyora9093@gmail.com

ORCID kodi: 0009-0008-1950-1565

INTRODUCING "GREEN" INSURANCE FINANCIAL INSTRUMENTS IN INSURANCE COMPANIES AS A SOLUTION TO ENVIRONMENTAL PROTECTION AND ECOLOGICAL CHALLENGES

Karimova Sayyora Abdurashid qizi

PhD Candidate, Tashkent State University of Economics, Tashkent, Uzbekistan

Email: sayyora9093@gmail.com

ORCID: 0009-0008-1950-1565

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston sharoitida yashil sug'urta xizmatlarini keng joriy etishning dolzarb masalalari atroflicha tahlil qilinadi hamda ushbu yo'nalishda mavjud imkoniyatlar va muammolar yuzasidan ilmiy asoslangan fikr-mulohazalar bayon etiladi. Tadqiqot jarayonida mazkur mavzuga oid xorijiy va mahalliy olimlarning ilmiy ishlari chuqur o'rganilib, ularning nazariy yondashuvlari va amaliy natijalari umumlashtirilgan holda tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada rivojlangan davlatlar tajribasi asosida yashil sug'urta bozorini shakllantirish va rivojlantirish mexanizmlari o'rganilib, ularning samaradorligi baholanadi. Qolaversa, O'zbekiston sharoitida yashil sug'urta xizmatlarini amaliyotga joriy etish bo'yicha mavjud holat tahlil qilinib, muayyan ilmiy xulosalar va natijalar shakllantiriladi. Shu bilan birga, ushbu sohani yanada rivojlantirish maqsadida nazariy asoslangan tavsiyalar hamda amaliy ahamiyatga ega takliflar ishlab chiqiladi, shuningdek institutsional va moliyaviy mexanizmlarni takomillashtirish yo'llari ko'rsatib beriladi.

Abstract This article examines the key issues related to the implementation and expansion of green insurance services in the context of Uzbekistan, providing a comprehensive analysis of existing opportunities and challenges in this field. The study reviews and synthesizes the scientific works of both foreign and domestic scholars, highlighting their theoretical approaches and practical findings. Furthermore, the article explores international experience in developing green insurance markets, evaluating effective mechanisms and best practices applied in advanced economies. In addition, the current state of green insurance services in Uzbekistan is analyzed, leading to the formulation of relevant scientific conclusions and results. The paper also proposes theoretically grounded recommendations and practical measures aimed at further developing this sector, including the improvement of institutional frameworks and financial mechanisms.

Kalit so'zlar: yashil sug'urta, sug'urta kompaniyalari, sug'urta xizmatlari, sug'urta mukofoti, sug'urta to'lovi, yashil investitsion loyihalar.

Keywords: *green insurance, insurance companies, insurance services, insurance premium, insurance indemnity, green investment projects.*

Kirish. Zamonaviy davrda global miqyosda yuz berayotgan integratsiya jarayonlari va innovatsion texnologiyalar taraqqiyoti ilm-fan hamda ishlab chiqarish sohalarining sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarilishiga sabab bo'lmoqda. Ushbu jarayonlar natijasida ekologik barqarorlikni ta'minlashga yo'naltirilgan investitsion loyihalarga, xususan, yashil iqtisodiyot elementlariga bo'lgan ehtiyoj sezilarli darajada ortmoqda. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, yashil iqtisodiyot tamoyillarini izchil joriy etgan davlatlarda iqtisodiy samaradorlik bilan bir qatorda ijtimoiy farovonlik darajasi ham barqaror ravishda oshib bormoqda. Iqlim tizimidagi o'zgarishlarning jadallashuvi va ekologik xatarlarning tobora kuchayib borishi sharoitida O'zbekiston Respublikasida ham barqaror rivojlanishni ta'minlashga qaratilgan tizimli islohotlar amalga oshirilmoqda. Shu jarayonda ekologik xavflarni boshqarishning zamonaviy moliyaviy mexanizmlaridan biri sifatida yashil sug'urta tizimini joriy etish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Mazkur yondashuv xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyati natijasida atrof-muhitga yetkazilishi mumkin bo'lgan zararlarning oldini olish, ularni minimallashtirish hamda yuzaga kelgan ekologik yo'qotishlarni moliyaviy qoplashga xizmat qiluvchi samarali vosita sifatida namoyon bo'ladi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 11.09.2023 yildagi PF-158-son "O'zbekiston – 2030" strategiyasida[1], mamlakatimizning Parij kelishuvi va Kioto protokoli doirasidagi xalqaro majburiyatlari asosida qabul qilindi. Ushbu hujjatda ekologik zarar uchun majburiy sug'urta tizimini bosqichma-bosqich joriy etish, shuningdek, "yashil

tadbirkor" maqomini berish orqali ekologik toza texnologiyalarni qo'llab-quvvatlash nazarda tutilgan. Atrof-muhitni muhofaza qilish bugungi kundagi eng dolzarb muammolardan biridir. Mazkur nuqtai nazardan kelib chiqib, O'zbekiston Respublikasida ishlab chiqarish jarayonlarining ekologik xavfsizligini tizimli ravishda ta'minlash maqsadida majburiy ekologik sug'urta mexanizmlarini joriy etish bo'yicha kompleks institutsional choralar amalga oshirilmoqda. Ushbu mexanizm xo'jalik yurituvchi subyektlarni atrof-muhitga ko'rsatilayotgan salbiy ta'sir darajasini izchil kamaytirishga rag'batlantirish bilan bir qatorda, ularning faoliyati natijasida yuzaga keladigan ekologik zararlarni qoplashga xizmat qiluvchi samarali moliyaviy instrument sifatida namoyon bo'ladi. Bundan tashqari, mazkur yondashuv milliy sug'urta bozorida ekologik yo'naltirilgan xizmatlarning kengayishiga sezilarli turtki berib, yashil iqtisodiyot infratuzilmasining ajralmas tarkibiy qismi sifatida shakllanishiga imkon yaratadi. Shu bilan birga, yashil sug'urta an'anaviy moliyaviy vosita doirasidan chiqib, ekologik boshqaruvning strategik va institutsional jihatdan muhim elementi sifatida namoyon bo'lmoqda. U iqtisodiy faoliyat subyektlari va atrof-muhit o'rtasida muvozanatni ta'minlash orqali barqaror rivojlanish tamoyillarini mustahkamlab, biznesni ekologik mas'uliyat va ijtimoiy javobgarlik asosida faoliyat yuritishga undovchi kompleks tizim sifatida talqin etiladi.

Material va metod. Mazkur tadqiqotda ilmiy natijalarning ishonchligini ta'minlash maqsadida turli metodologik yondashuvlardan kompleks tarzda foydalanildi. Xususan, tahlil va sintez usullari orqali nazariy qarashlar tizimlashtirildi, tanlanma kuzatuv asosida empirik ma'lumotlar yig'ildi hamda qiyosiy

yondashuv yordamida turli mamlakatlar tajribasi solishtirildi. Shuningdek, statistik tahlil usullari orqali mavjud ma'lumotlar chuqur o'rganilib, umumiy qonuniyatlar aniqlanadi. Bundan tashqari, induktiv va deduktiv usullar qo'llanilib, alohida holatlardan umumiy xulosalar chiqarish hamda nazariy mulohazalarni amaliy natijalar bilan asoslashga erishildi. Hu Yucai va bir qancha olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotda [2] Mazkur tadqiqot doirasida yashil sug'urtaning korxonalar innovatsion faoliyatiga ko'rsatadigan ta'siri tizimli ravishda tahlil qilindi. Xususan, yashil sug'urta mexanizmlarining joriy etilishi korxonalarda ekologik jihatdan samarali texnologiyalarni qo'llash, resurslardan oqilona foydalanish hamda innovatsion yechimlarni ishlab chiqishga qanday darajada turtki berishi o'rganildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, yashil sug'urta nafaqat ekologik risklarni boshqarish vositasi, balki korxonalarining innovatsion rivojlanishini rag'batlantiruvchi muhim institutsional omil sifatida ham namoyon bo'ladi. 2008–2020-yillar oralig'ida Xitoy kompaniyalari faoliyati asosida o'tkazilgan empirik tahlillar natijalari shuni ko'rsatadiki, yashil sug'urta mexanizmlaridan foydalanuvchi korxonalar ekologik innovatsiyalar darajasini sezilarli oshirgan, xususan ekologik yo'naltirilgan patentlar sonida barqaror o'sish kuzatilgan. Mazkur holat yashil sug'urtaning korxonalar uchun qo'shimcha moliyaviy va institutsional imkoniyatlar yaratishi bilan izohlanadi. Jumladan, ushbu sug'urta turi korxonalariga investitsion resurslarni kengroq jalb etish, yuqori darajadagi risklarni qabul qilishga nisbatan moslashuvchanlikni oshirish hamda uzoq muddatli strategik loyihalarni amalga oshirish imkonini beradi. Bundan tashqari, tahlillar yashil sug'urta tizimi korxonalarining ekologik samaradorligini oshirishda muhim omil

sifatida namoyon bo'lishini tasdiqlaydi, ya'ni u ishlab chiqarish jarayonlarida resurs tejankor texnologiyalarni joriy etish, chiqindilarni kamaytirish va atrof-muhitga salbiy ta'sirni minimallashtirishga sezilarli darajada xizmat qiladi.

Osiyo olimlari Pu Chengyi, Mo Chou va Li Peihuanlarning ilmiy tadqiqotlarida [3] yashil sug'urta va texnologik sug'urtaning korporativ yashil innovatsiyalarga ta'siri o'rganilgan. Tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, ushbu ikki turdagi sug'urta mexanizmlarining kompleks tarzda qo'llanilishi korxonalarda yashil innovatsion faoliyatning sezilarli darajada faollashuviga olib kelgan. Xususan, ularning o'zaro uyg'unlashgan holda amal qilishi ekologik yo'naltirilgan texnologiyalarni joriy etish, innovatsion mahsulot va xizmatlarni ishlab chiqish hamda barqaror rivojlanish strategiyalarini samarali amalga oshirish jarayonlarini jadallashtirgan. Ayniqsa, davlatga qarashli korxonalarda bu ta'sir yanada kuchliroq namoyon bo'lgan. Xorij olimi Bo Wu tomonidan olib borilgan ilmiy izlanishlarda [4] ekologik javobgarlik sug'urtasining sanoat karbon chiqindilariga ta'siri o'rganilgan. 2010–2020-yillar davomida to'plangan ma'lumotlar asosida amalga oshirilgan empirik tahlillar natijalari ekologik javobgarlik sug'urtasining sanoat tarmoqlarida karbon chiqindilarini qisqartirishda muhim va samarali instrument ekanligini ko'rsatadi. Biroq, ushbu ta'sir hududlar kesimida bir xil darajada namoyon bo'lmagan. Xususan, moliyaviy infratuzilmasi rivojlangan hududlarda sug'urtaning ekologik natijalarga ta'siri nisbatan pastroq kuzatilgan bo'lsa, sanoati yuqori darajada rivojlangan hududlarda uning samaradorligi ancha sezilarli darajada namoyon bo'lgan. Bu holat sug'urta mexanizmlarining iqtisodiy tuzilma va ishlab chiqarish intensivligiga bevosita bog'liqligini ko'rsatadi. Mazkur yo'nalishda taniqli

amerikalik olim, Howard Kunreuther, iqlim xavflari va sug'urta tizimi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni chuqur o'rgangan yetakchi tadqiqotchilardan biri hisoblanadi. Uning ilmiy ishlari, xususan, toshqinlar va boshqa tabiiy ofatlar bilan bog'liq risklarni sug'urta mexanizmlari orqali boshqarishning samarali modellarini ishlab chiqishga qaratilgan bo'lib, ekologik risklarni moliyaviy instrumentlar orqali kamaytirish imkoniyatlarini ilmiy jihatdan asoslab beradi. Uning fikricha, sug'urta mukofotlari xavf asosida belgilanishi kerak, bu esa xavfli hududlarda yashovchi aholining xavflarni kamaytirish choralarini ko'rishga undaydi [5].

Polshalik professor Katarzyna Malinowska o'zining "Managing Environmental Risks Through Insurance: Legal and Economic Aspects [6]" nomli ilmiy risolasida sug'urtaning ekologik xavflarni boshqarishdagi rolini yoritadi. Uning ilmiy tadqiqotlarida sug'urta kompaniyalarining ekologik xavflarni aniqlash, ularni kompleks baholash hamda qamrab olish jarayonlarining huquqiy va iqtisodiy asoslari tizimli ravishda tahlil qilinadi. Xususan, ushbu jarayonlarda normativ-huquqiy tartibga solish mexanizmlari, risklarni baholash metodologiyalari hamda sug'urta bozori infratuzilmasining o'rni alohida e'tibor markazida bo'ladi. Shuningdek, tadqiqotlarda ekologik sug'urta mahsulotlarining keng rivojlanishiga to'sqinlik qilayotgan institutsional, moliyaviy va axborot bilan bog'liq omillar ham aniqlanib, ularning sug'urta tizimi samaradorligiga salbiy ta'siri ilmiy jihatdan asoslab beriladi.

O'zbek tadqiqotchilaridan A.A. Boboyevning fikricha, "Yashil sug'urta" – bu atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishining salbiy oqibatlarini kamaytirishga qaratilgan sug'urta

mahsulotlari va xizmatlaridir. Yashil sug'urta barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish jarayonida muhim institutsional va moliyaviy vosita sifatida namoyon bo'ladi. U ekologik risklarni boshqarish tizimining transformatsiyasini ta'minlash bilan birga, iqtisodiyotning "yashil" modelga o'tishini rag'batlantiruvchi strategik omil hisoblanadi. Shu orqali yashil sug'urta nafaqat ekologik xavflarni kamaytirishga xizmat qiladi, balki barqaror iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlovchi kompleks mexanizm sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi. [7].

Iqtisodchi olimlar H. Umarov, A. Bahodirov, A. Eshonqulov va H. Allataifehlar [8] Mazkur tadqiqotda O'zbekiston sug'urta bozoriga ESG (ekologik, ijtimoiy va boshqaruv) tamoyillarini integratsiya qilish jarayoni kompleks tarzda tahlil qilingan. Mualliflar tomonidan sug'urta bozorining joriy holati tizimli ravishda o'rganilib, ESG prinsiplarini amaliyotga joriy etish jarayonida yuzaga kelayotgan institutsional, moliyaviy va tashkiliy muammolar aniqlangan. Shu bilan birga, ushbu prinsiplarni samarali integratsiya qilish uchun zarur bo'lgan strategik yo'nalishlar va ustuvor chora-tadbirlar asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari ESG tamoyillarining sug'urta bozorida tutgan o'rni va ahamiyatini aniq ochib berib, ularning bozorni barqaror rivojlantirishdagi muhim omil ekanligini tasdiqlaydi. Xususan, ekologik barqarorlikni ta'minlash, ijtimoiy mas'uliyatni kuchaytirish hamda boshqaruv samaradorligini oshirishda ESG yondashuvining roli alohida ta'kidlangan. Shuningdek, mualliflar yashil sug'urta yo'nalishidagi mavjud ilmiy tadqiqotlarni tahlil qilib, ushbu sohadagi asosiy tendensiyalar va rivojlanish yo'nalishlarini aniqlaganlar. Natijada, O'zbekistonda sug'urta tizimini transformatsiya qilishda ESG prinsiplarini keng joriy etish nafaqat zarur, balki istiqbolli ilmiy va amaliy

tadqiqotlar uchun muhim platforma ekanligi asoslab berilgan.

Iqtisodiyot fanlari doktori Zoyirov Laziz Subxonovich [9] tomonidan olib borilgan ilmiy tadqiqotlarda sug'urta tashkilotlarining investitsiya portfelini optimallashtirish jarayonida ESG (ekologik, ijtimoiy va boshqaruv) standartlari hamda "yashil moliya" konsepsiyalarini integratsiyalash masalalari kompleks tarzda o'rganilgan. Muallif o'z tadqiqotida sug'urta tashkilotlarining moliyaviy tizimdagi o'rni va investitsion faoliyatining ahamiyatini chuqur tahlil qilib, ESG mezonlarini investitsiya qarorlariga tatbiq etish orqali risklarni kamaytirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash imkoniyatlarini asoslab bergan. Tadqiqotda, shuningdek, yashil moliya vositalarini sug'urta sektoriga joriy etish orqali ekologik barqarorlikni ta'minlash, iqlim o'zgarishi bilan bog'liq risklarni boshqarish hamda ijtimoiy mas'uliyatni kuchaytirish imkoniyatlari yoritilgan. Muallif tomonidan ESG asosida shakllantirilgan investitsiya portfeli sug'urta kompaniyalarining uzoq muddatli rentabelligini oshirish, investorlar ishonchini mustahkamlash va reputatsion risklarni kamaytirishda muhim omil sifatida baholangan. Bundan tashqari, tadqiqotda O'zbekiston sug'urta bozorida ESG va yashil moliya instrumentlarini joriy etishdagi mavjud institutsional va huquqiy muammolar aniqlanib, ularni bartaraf etishga qaratilgan ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan. Xususan, yashil sug'urta mahsulotlarini rivojlantirish, investitsiya portfellarini diversifikatsiya qilish hamda sug'urta kompaniyalarining kapitallashuv darajasini oshirish bo'yicha aniq mexanizmlar taklif etilgan. Natijada, muallif tomonidan ESG standartlari va yashil moliya konsepsiyalarini sug'urta tashkilotlari faoliyatiga integratsiyalash nafaqat moliyaviy samaradorlikni oshirish, balki

ekologik va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda ham muhim strategik yo'nalish ekanligi ilmiy jihatdan asoslab berilgan

Iqtisodiyot fanlari doktori Abduraxmonov Ilyos Xurshidovichning.[10]. ilmiy tadqiqoti "O'zbekiston Respublikasida sug'urta tarmoqlarini rivojlantirishning konseptual asoslari" mavzusiga bag'ishlangan bo'lib, unda milliy sug'urta tizimini kompleks rivojlantirish masalalari chuqur o'rganilgan. Mazkur tadqiqotda sug'urta tizimining iqtisodiyotdagi o'rni va ahamiyati tizimli ravishda tahlil qilinib, uni rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslari ishlab chiqilgan. Muallif sug'urta tarmoqlarining iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi roli, risklarni taqsimlash mexanizmlari hamda moliyaviy tizimdagi funksiyalarini ilmiy jihatdan asoslab bergan.

Iqtisodiyot fanlari doktori Nosirov E.I. [11]. tomonidan olib borilgan "Barqaror rivojlanish konsepsiyasi doirasida 'yashil' loyihalarni moliyalashtirishning ilmiy-uslubiy asoslarini takomillashtirish" mavzusidagi dissertatsiya zamonaviy moliyaviy tizimda yashil iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish masalalarini chuqur va tizimli yondashuv asosida yoritib beradi. Muallif tomonidan yashil loyihalarni moliyalashtirishning nazariy asoslari takomillashtirilib, ularning iqtisodiy samaradorligi va barqaror rivojlanishga qo'shadigan hissasi ilmiy jihatdan asoslangan. Xususan, dissertatsiyada ESG (ekologik, ijtimoiy va boshqaruv) omillarining investitsiya qarorlariga integratsiyalashuvi muhim yo'nalish sifatida ko'rib chiqilib, yashil moliyalashtirish mexanizmlarini rivojlantirish orqali ekologik xavflarni kamaytirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash imkoniyatlari ochib berilgan. Muallifning ilmiy yondashuvi yashil moliya instrumentlarini tizimli ravishda tasniflash, ularni amaliyotga joriy

etish mexanizmlarini ishlab chiqish hamda moliyaviy institutlar faoliyatiga moslashtirish bilan ajralib turadi. Shuningdek, Nosirov E.I. tomonidan davlat va xususiy sektor hamkorligiga asoslangan moliyalashtirish modellarining samaradorligi asoslab berilib, yashil loyihalarni qo'llab-quvvatlashda institutsional infratuzilmaning ahamiyati alohida ta'kidlangan. Bu esa nafaqat bank tizimi, balki sug'urta sektori uchun ham muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Ayniqsa, ekologik risklarni moliyaviy instrumentlar orqali boshqarish, jumladan yashil sug'urta mexanizmlarini rivojlantirish uchun ushbu tadqiqot muhim nazariy platforma yaratadi. Muallifning ilmiy xulosalari shuni ko'rsatadiki, yashil loyihalarni moliyalashtirish tizimini takomillashtirish orqali mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishiga erishish, investitsion jozibadorlikni oshirish hamda iqlim o'zgarishi bilan bog'liq salbiy ta'sirlarni kamaytirish mumkin. Shu jihatdan mazkur dissertatsiya yashil moliya va yashil sug'urta sohasida keyingi ilmiy tadqiqotlar uchun muhim nazariy-metodologik asos vazifasini bajaradi.

Mahalliy olim, professor X.Boyevning fikricha, xalqaro sug'urta tajribasida risklarni baholashda anderraytingni tavsiyalariga sug'urta kompaniyalarini rahbarlari katta e'tibor berib, har bir sug'urtalanuvchini olib kelayotgan risklarini asosan anderrayterlar baholab tuzilayotgan shartnomani kompaniyaga keltirishi mumkin bo'lgan zarar va foydasini avvalo anderrayting tizimida faoliyat ko'rsatadigan anderrayterlar prognoz qilib aniqlab beradi. Yashil sug'urta xizmatlari sohasida atrof-muhit hamda ekologik xavf-xatarlarni professional darajada baholay oladigan malakali mutaxassislarni tayyorlash ushbu yo'nalishning barqaror rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Xususan, ekologik

risklarni aniqlash, ularni kompleks tahlil qilish va to'g'ri baholash kompetensiyalariga ega kadrlar tayyorlash sug'urta mahsulotlarining sifatini oshirish, risklarni boshqarish samaradorligini kuchaytirish hamda innovatsion yashil sug'urta xizmatlarini keng joriy etishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, yuqori malakali kadrlar salohiyatining shakllanishi sug'urta kompaniyalarining ekologik yo'naltirilgan faoliyatini takomillashtirish, barqaror rivojlanish tamoyillarini amaliyotga samarali tatbiq etish hamda ushbu sohaning institutsional rivojlanishini jadallashtirishda muhim omil sifatida namoyon

Natijalar. Hozirgi davrda ekologik barqarorlikni ta'minlash va iqlim o'zgarishiga qarshi kurash masalalari global miqyosda eng dolzarb muammolardan biriga aylangan sharoitda, yashil sug'urta konsepsiyasining ahamiyati tobora ortib bormoqda. Yashil sug'urta atrof-muhitni muhofaza qilishga qaratilgan chora-tadbirlarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash, energiya samaradorligini oshirish hamda ekologik jihatdan barqaror va innovatsion texnologiyalarni keng joriy etishni rag'batlantiruvchi kompleks sug'urta xizmatlari tizimi sifatida talqin etiladi. Ushbu yondashuv nafaqat ekologik xavf-xatarlarni kamaytirish va ularning salbiy oqibatlarini minimallashtirishga xizmat qiladi, balki iqtisodiy faoliyatni barqaror rivojlanish tamoyillari asosida tashkil etish, resurslardan oqilona foydalanish va uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, mazkur konsepsiya orqali korxonalar faoliyatida ekologik mas'uliyatni oshirish, yashil investitsiyalarni rag'batlantirish va iqtisodiyotning "yashil" transformatsiyasini jadallashtirish imkoniyati yaratiladi. 1-rasmda jahon amaliyotida yashil sug'urta xizmatlarining asosiy yo'nalishlari, ularning funksional xususiyatlari hamda tarkibiy

elementlari tizimli va mantiqiy ketma-ketlikda aks ettirilgan.[13].

Jahon amaliyotida yashil sug'urta xizmatlarining asosiy jihatlari					
No	Yo'nalish	Mazmuni	Iqtisodiy ta'siri	Risk boshqaruvi	Natija
1	Ekologik xavf-xatarlarni sug'urtalash	Tabiiy ofatlar va iqlim o'zgarishidan kelib chiqadigan xavflarni qoplash	Zararlarni kamaytirish va moliyaviy barqarorlikni oshirish	Risk baholash va aktuariy modellash	CO ₂ chiqindilarini kamayishi (%)
2	Barqaror energiya loyihalari	Qayta tiklanuvchi energiya loyihalarini sug'urtalash	Investitsiya jozibadorligini oshirish	Energiya risklarini monitoring qilish	Energiya samaradorligi ko'rsatkichi
3	Ijtimoiy mas'uliyat	Ekologik toza faoliyatni rag'batlantirish	Kompaniya reputatsiyasini oshirish	ESG monitoring tizimi	Barqarorlik indeksi
4	Yashil sertifikatlar	Ekologik standartlarga mos binolarni sug'urtalash	Soliq imtiyozlari va chegirmalar	Standartlarga muvofiqlik nazorati	Sertifikatlangan obyektlar soni
5					
6	Innovatsion texnologiyalar	AI, IoT va monitoring tizimlari orqali sug'urta	Xarajatlarni optimallashtirish	Real vaqt risk monitoringi	Risk aniqlash tezligi

1-rasm. Jahon amaliyotida yashil sug'urta xizmatlarining asosiy jihatlari [13].

Mazkur jadvalda yashil sug'urtaning asosiy tarkibiy yo'nalishlari tizimli ravishda tahlil qilinib, ularning iqtisodiy, institutsional va funksional jihatlari kompleks yondashuv asosida yoritilgan. Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, yashil sug'urta faqatgina ekologik risklarni qoplash vositasi sifatida emas, balki iqtisodiy samaradorlikni oshirish va barqaror rivojlanishni ta'minlashga xizmat qiluvchi ko'p funksiyali moliyaviy mexanizm sifatida namoyon bo'ladi. Xususan, ekologik xavf-xatarlarni sug'urtalash yo'nalishi orqali tabiiy ofatlar va

iqlim o'zgarishlari bilan bog'liq risklarni qoplash imkoniyati yaratiladi. Bu esa korxonalar uchun moliyaviy barqarorlikni ta'minlash bilan birga, ekologik zararlarning iqtisodiy oqibatlarini minimallashtirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, barqaror energiya loyihalarini sug'urtalash yo'nalishi investitsion muhitni yaxshilab, qayta tiklanuvchi energiya manbalariga yo'naltirilgan loyihalarning jozibadorligini oshiradi. Natijada, ushbu yo'nalish iqtisodiyotning "yashil" transformatsiyasini

jadallashtiruvchi muhim omil sifatida namoyon bo'ladi.

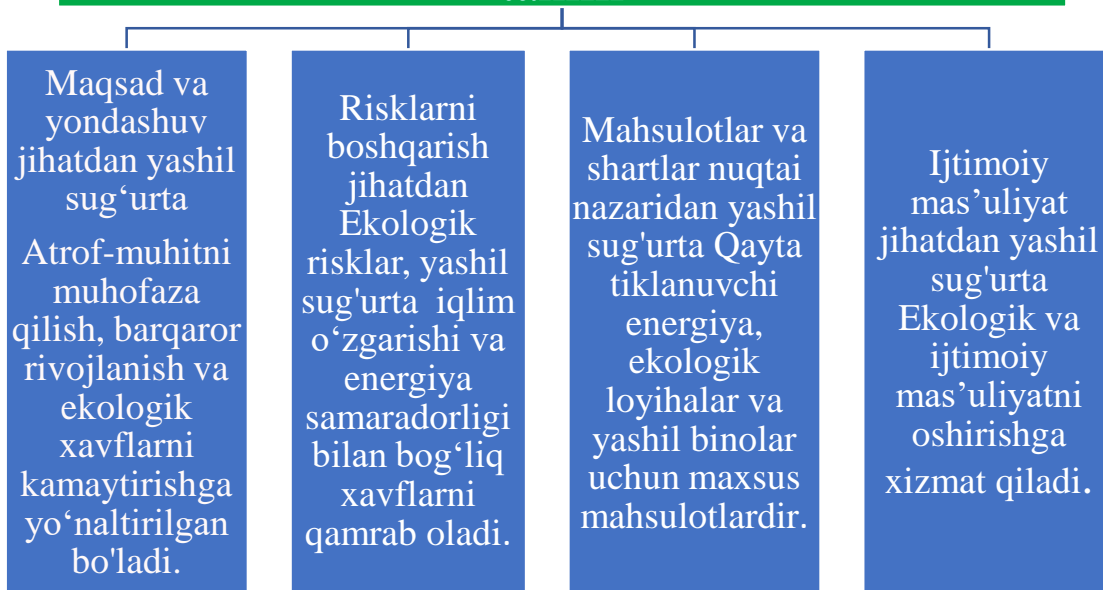
Jadvalda keltirilgan ijtimoiy mas'uliyat komponenti sug'urta tizimining faqat iqtisodiy emas, balki ijtimoiy ahamiyatga ham ega ekanligini tasdiqlaydi. Mazkur yo'nalish orqali korxonalar ekologik jihatdan mas'uliyatli faoliyat yuritishga undaladi, bu esa ularning ijtimoiy imiji va bozor reputatsiyasini oshirishga xizmat qiladi. Yashil sertifikatlar esa sug'urta xizmatlarini ekologik standartlar bilan uyg'unlashtirib, energiya samaradorligi va barqaror qurilish tamoyillarini rag'batlantiradi.

Innovatsion texnologiyalar yo'nalishi esa jadvalning eng muhim va zamonaviy elementi hisoblanadi. Sun'iy intellekt va

raqamli monitoring tizimlaridan foydalanish orqali risklarni real vaqt rejimida aniqlash va boshqarish imkoniyati yaratiladi. Bu esa sug'urta xizmatlarining aniqligi va samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Umuman olganda, jadval tahlili shuni ko'rsatadiki, yashil sug'urta tizimi iqtisodiy ta'sir, risklarni boshqarish mexanizmlari va natijaviy ko'rsatkichlar bilan uzviy bog'langan kompleks tizim bo'lib, uning samarali ishlashi barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishda muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur yondashuv sug'urta tizimini transformatsiya qilish va uni yashil iqtisodiyot bilan integratsiyalashda muhim nazariy va amaliy asos vazifasini bajaradi.

Yashil sug'urtaning yo'nalishlar bo'yicha tahlili

2-rasm. Yashil sug'urtaning yo'nalishlar bo'yicha tahlili [14].

Yuqorida keltirilgan rasmda ko'rishimiz mumkinki, yashil va an'anaviy sug'urta tizimlarining asosiy yo'nalishlari o'zaro taqqoslash asosida tizimli ravishda yoritilgan bo'lib, ularning funksional farqlari hamda iqtisodiy mazmuni chuqur tahlil qilingan. Jadval tahlili shuni ko'rsatadiki, yashil sug'urta an'anaviy sug'urtadan farqli ravishda faqat moliyaviy risklarni qoplash bilan cheklanib qolmay, balki ekologik

barqarorlikni ta'minlash va ijtimoiy mas'uliyatni oshirishga qaratilgan kompleks yondashuvni ifodalaydi. Xususan, "maqsad va yondashuv" yo'nalishida yashil sug'urtaning barqaror rivojlanishga yo'naltirilganligi, ya'ni atrof-muhitni muhofaza qilish va ekologik xavflarni kamaytirish bilan uzviy bog'liqligi aniq namoyon bo'ladi. An'anaviy sug'urta esa asosan iqtisodiy yo'qotishlarni qoplashga

qaratilgan bo'lib, uning ekologik komponenti cheklangan. Bu esa yashil sug'urtaning strategik ustunlikka ega ekanligini ko'rsatadi. "Risklarni boshqarish" blokida yashil sug'urtaning iqlim o'zgarishi, ekologik xavf-xatarlar va resurslardan foydalanish samaradorligi bilan bog'liq risklarni kompleks baholashga yo'naltirilgani ko'rinadi. Aksincha, an'anaviy sug'urta tizimi ko'proq moliyaviy va operatsion risklarni qamrab oladi. Shu jihatdan yashil sug'urta risklarni boshqarishda kengroq va chuqurroq yondashuvni taklif etadi. "Mahsulotlar va shartlar" bo'limi yashil sug'urtaning innovatsion xarakterini ochib beradi. Unda qayta tiklanuvchi energiya loyihalari, ekologik toza texnologiyalar va energiya samaradorligi yuqori bo'lgan obyektlar uchun maxsus sug'urta mahsulotlari ishlab chiqilishi ta'kidlanadi. An'anaviy sug'urta mahsulotlari esa umumiy risklarni qoplashga yo'naltirilgan bo'lib, ekologik mezonlar bilan yetarli darajada integratsiyalashmagan.

"Ijtimoiy mas'uliyat" komponenti esa yashil sug'urtaning eng muhim ustun jihatlaridan biri sifatida ajralib turadi. Mazkur yondashuv orqali korxonalar ekologik va ijtimoiy jihatdan mas'uliyatli faoliyat yuritishga undaladi, bu esa ESG tamoyillarining amaliyotga tatbiq etilishiga xizmat qiladi. An'anaviy sug'urta esa ko'proq iqtisodiy manfaatlarga yo'naltirilgan bo'lib, ijtimoiy omillarga nisbatan kamroq e'tibor qaratadi. Umuman olganda, jadval tahlili yashil sug'urta tizimi zamonaviy iqtisodiyotda an'anaviy sug'urtaga nisbatan kengroq funksional imkoniyatlarga ega ekanligini ko'rsatadi. U ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy omillarni yagona tizimga birlashtirgan holda barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishda muhim instrument sifatida namoyon bo'ladi. Shu bois, yashil sug'urtani rivojlantirish va uni sug'urta tizimiga keng joriy etish zamonaviy iqtisodiy

siyosatning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaralishi lozim.

Munozara. Atrof-muhitni muhofaza qilish va ekologik muammolarni bartaraf etishda moliyaviy sektor, xususan sug'urta tizimining roli tobora ortib bormoqda. Zamonaviy ilmiy qarashlarga ko'ra, sug'urta kompaniyalari nafaqat risklarni taqsimlovchi institut sifatida, balki barqaror rivojlanishni rag'batlantiruvchi moliyaviy vosita sifatida ham faoliyat yuritishi lozim. Shu nuqtai nazardan "yashil" sug'urta moliyaviy vositalarini joriy etish masalasi ilmiy va amaliy jihatdan dolzarb hisoblanadi.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, ekologik risklarni sug'urtalash tizimi rivojlangan davlatlarda allaqachon iqtisodiy siyosatning ajralmas qismiga aylangan. Masalan, Yevropa Ittifoqi davlatlarida ekologik javobgarlik sug'urtasi (environmental liability insurance) korxonalarini ekologik zarar yetkazmaslikka undovchi iqtisodiy mexanizm sifatida keng qo'llanilmoqda. Bu esa sug'urta orqali nafaqat zararlarni qoplash, balki profilaktik boshqaruvni ham ta'minlash mumkinligini ko'rsatadi.

Biroq, rivojlanayotgan davlatlarda, jumladan O'zbekistonda "yashil" sug'urta vositalarini joriy etish jarayoni bir qator muammolar bilan to'qnash kelmoqda. Birinchidan, normativ-huquqiy bazaning yetarli darajada shakllanmaganligi ushbu vositalarning keng joriy etilishiga to'sqinlik qilmoqda. Ikkinchidan, sug'urta kompaniyalarida ekologik risklarni baholash bo'yicha metodologik yondashuvlar yetarlicha rivojlanmagan. Uchinchidan, korxonalar tomonidan ekologik mas'uliyatning yetarli darajada anglanmaganligi ushbu xizmatlarga talabni cheklab qo'yimoqda.

Mazkur muammolarni hal etishda korporativ boshqaruv mexanizmlarining ahamiyati alohida ta'kidlanadi. Xususan,

audit, ichki nazorat va risk-menejment tizimlari orqali sug'urta kompaniyalarida "yashil" moliyaviy vositalarning samarali ishlashi ta'minlanadi. Ilmiy manbalarda qayd etilganidek, audit tizimi moliyaviy axborotlarning ishonchligini oshirish va manfaatdor tomonlar o'rtasidagi ishonchni mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi. Shu nuqtai nazardan, yashil sug'urta vositalarini joriy etishda audit va ESG (Environmental, Social, Governance) standartlarini integratsiya qilish zarur.

Shuningdek, sug'urta kompaniyalari tomonidan yashil obligatsiyalar, ekologik risk sug'urtasi, karbon sug'urtasi kabi innovatsion moliyaviy vositalarni joriy etish ekologik barqarorlikni ta'minlashda muhim vosita bo'lishi mumkin. Bu vositalar orqali ekologik loyihalarni moliyalashtirish, risklarni kamaytirish va investorlarni jalb qilish imkoniyati kengayadi.

Natijada, "yashil" sug'urta moliyaviy vositalarini joriy etish nafaqat ekologik muammolarni hal etishga, balki iqtisodiyotda barqaror rivojlanish modelini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bois, ushbu yo'nalishda ilmiy tadqiqotlarni chuqurlashtirish, xalqaro tajribani o'rganish va milliy sharoitga mos mexanizmlarni ishlab chiqish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Xulosa. Xulosa sifatida ta'kidlash joizki, xorijiy ilg'or tajribalar va amaliy yondashuvlarni tahlil qilish natijalari O'zbekistonda yashil sug'urta xizmatlarini izchil rivojlantirish zaruratini ko'rsatadi. Mazkur yo'nalishda samarali institutsional muhitni shakllantirish hamda sug'urta bozorining barqaror rivojlanishini ta'minlash maqsadida quyidagi ustuvor chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Birinchi, atrof-muhitni muhofaza qilishga yo'naltirilgan sug'urta mahsulotlarini tartibga soluvchi alohida normativ-huquqiy bazani shakllantirish

zarur. Bu esa yashil sug'urta tizimini institutsional jihatdan mustahkamlash va uning huquqiy asoslarini aniq belgilash imkonini beradi.

Ikkinchidan, ekologik yo'naltirilgan investitsion loyihalarni qo'llab-quvvatlash maqsadida soliq imtiyozlari va davlat subsidiyalarini joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, qayta tiklanuvchi energiya manbalariga asoslangan loyihalar hamda energiya samarador texnologiyalarni qo'llayotgan subyektlarga moliyaviy rag'batlantirish mexanizmlarini kengaytirish zarur.

Uchinchi, xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni chuqurlashtirish orqali ilg'or tajribalarni o'zlashtirish, malakali kadrlar tayyorlash va texnik yordam olish tizimini rivojlantirish lozim. Bu jarayonda global miqyosda tan olingan institutlar bilan hamkorlik qilish yashil sug'urta bozorining sifat jihatidan rivojlanishiga xizmat qiladi.

To'rtinchidan, sug'urta kompaniyalarining innovatsion faoliyatini rag'batlantirish maqsadida yangi yashil sug'urta mahsulotlarini ishlab chiqishga yo'naltirilgan grantlar va boshqa moliyaviy qo'llab-quvvatlash vositalarini joriy etish zarur. Bu esa bozorda raqobatni kuchaytirib, innovatsion sug'urta xizmatlari spektrini kengaytiradi.

Beshinchidan, aholi va biznes subyektlari o'rtasida yashil sug'urtaning iqtisodiy va ekologik afzalliklari to'g'risida xabardorlik darajasini oshirish muhim hisoblanadi. Shu maqsadda ommaviy axborot vositalari, ilmiy-amaliy seminarlar va treninglar orqali keng qamrovli targ'ibot ishlarini amalga oshirish talab etiladi.

Umuman olganda, yuqorida keltirilgan chora-tadbirlarning izchil amalga oshirilishi O'zbekistonda yashil sug'urta tizimini shakllantirish, sug'urta bozorining raqobatbardoshligini oshirish hamda

barqaror iqtisodiy rivojlanishga erishishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi "O'zbekiston-2030" strategiyasi to'g'risida"gi PF-158-son Farmoni - <https://lex.uz/ru/docs/-6600413>
2. Hu Y. et al. How does green insurance affect green innovation? Evidence from China //Sustainability. – 2023. – T. 15. – No. 16. – C. 12194.
3. Pu, Chengyi, Chou Mo, and Peihuan Li. "Green insurance, technology insurance, and corporate green innovation." *Frontiers in Environmental Economics* 2 (2024): 1266745.
4. Wu, Bo. "A Study on the Impact of Environmental Liability Insurance on Industrial Carbon Emissions." arXiv preprint arXiv:2503.15445 (2025).
5. Kunreuther H. Reauthorizing the national flood insurance program //Issues in Science and Technology. – 2018. – T. 34. – No. 3. – C. 37-51.
6. Malinowska, Katarzyna, and Dorota Maśniak. *Managing Environmental Risks Through Insurance: Legal and Economic Aspects.* 2024. https://terutulia.com/book/managing-environmental-risks-through-insurance-legal-and-economic-aspects-katarzyna-malinowska/9783031476013?utm_source=chatgpt.com
7. Boboyev Abror Abdusattor o'g'li. "Yashil sug'urta va uning moliya tizimida tutgan o'rni." *Central Asian Journal of Academic Research* 3.4 (2025): 172-176.
8. Umarov, H., Bakhadirov, A., Eshonkulov, A., & Allataifeh, H. (2024). Introduction of ESG Principles in the Insurance Market of Uzbekistan. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 574, p. 03003). EDP Sciences.
9. Zoyirov L.S. "Sug'urta tashkilotlarining investitsiya portfelini optimallashtirishda ESG-standartlari va "yashil moliya" konsepsiyalarini integratsiyalash: nazariya va amaliyot" Zoyirov Laziz Subxonovich
10. Abduraxmonov Ilyos Xurshidovich "O'zbekiston Respublikasida sug'urta tarmoqlarini rivojlantirishning konseptual asoslari" Iqtisodiyot fanlari doktori darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiyasi
11. Nosirov, E. I. (2025). *Barqaror rivojlanish konsepsiyasi doirasida "yashil" loyihalarni moliyalashtirishning ilmiy-uslubiy asoslarini takomillashtirish* (Doctoral dissertation). Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti.
12. Boyev X. I. O'zbekiston sug'urta bozorini rivojlanishi istiqbollari ta'minlash omillari //Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot. – 2024. – T. 1. – No. 4.
13. Insurance Information Institute. (2023). "Understanding Green Insurance."
14. Stricker L. et al. Green insurance: a roadmap for executive management //Journal of Risk and Financial Management. – 2022. – T. 15. – No. 5. – C. 221.